

ÖNAL, Mehmet Naci, *Muğla Manilerinde Günlük Yaşam*, IV. Uluslar arası Türk Medeniyetinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri “Maniler”, 6-8 Kasım 2007, Fethiye/TÜRKİYE, s. 369-388.

MUĞLA MANİLERİNDE GÜNLÜK YAŞAM

Mehmet Naci ÖNAL*

GİRİŞ

Maniler en çok yedi heceli “aaba” düzeninde uyaklı bir dörtlükten oluşan en küçük halk şiiri türüdür (Boratav, 1992:170; Dilçin,1983:279). Mani Türkçenin kullanıldığı hemen her coğrafya’da var olan en yaygın ve en eski halk şiiridir. Çeşitli Türk şivelerinde ve ağızlarında farklı adlarla mani varlığını sürdürmektedir (Kaya, 7-18; Artun, 2004, 111-113).

Mani türü en yaygın söylenen halk şiiri olduğu için, her şehirde binlerce mani derleme şansına sahibiz. Bu konuda yapılan çalışmalar yayım aşamasında daha çok hız kazanmalı (Çelik, 2005); maniler farklı yöntemlerle çözümlenmeli, maniyi söyleyenlerin kültür dünyaları ile ilgili sonuçlar çıkarılmalıdır.

Daha önce Dobruca / Romanya Türklerinin 225 manisi üzerinde yapmış olduğumuz çalışmada, manilerin hem dış hem de iç yapıları üzerinde durmuştuk. Dış yapılarında dizeler arası ödünclemeler olduğu, iç yapılarında dizeler arası konu bütünlüğünün hangi oranda oluşturulduğu, manilerde geçen adların sınıflandırılması sonucu konularına göre hangi adların öne çıktığı hakkında bir çalışma yapmıştık (Önal, 2004).

Maniler hakkında yapılan çalışmalar, manilerin en çok sevda üzerine yakıldığını göstermiştir. Manilerin tasnifleri çeşitli araştırmacılar tarafından yapılmıştır (Kilisli Rıfat Bilge, 1996:204-206; Boratav, 1992:175-178; Gözaydın, 1989, 24; Kaya,1999, 61-81; Artun, 2004,120-121).

Muğla’da mani adı ve mani yakmak deyimini kullanılmakla beraber, Yatağan’ın Yeşilbağcılar beldesinde mani yerine “deyişleme” (K-4), Milas’ın Ekiztaş köyünde “mane” denilmektedir (K-8). Ü.Şöhret Dirlik’in verdiği bilgilere göre, Fethiye yöresinde mani yerine “yakım” ve “hava” adları kullanılmaktadır (Dirlik,8).

Muğla manileri üzerine ilk çalışmaları, 1930’lu ve 1940’lı yıllarda Cavit Aker’in yaptığını görürüz. C. Aker, “Halk Bilgisi Haberleri,” “Muğla” (halk evi dergisi) ve günlük gazetelerde derlemiş olduğu manileri yayımlamıştır (Aker, 1937, 1938, 1939, 1961). Bir başka Muğlalı araştırmacı Yusuf Ziya Demircioğlu 1930’lu yıllarda diğer çalışmaları içinde dolaylı olarak Muğla manilerine yer verir. Manileri de türkü olarak isimlendirir (Demircioğlu, 1938: 21,26). 1960’lı yıllardan sonra mani derleme ve yayımlama faaliyetleri Muğla il yıllıkları” dışında 1990’lı yıllara kadar yapılmaz. Bu yıllarda yerel aydınlardan bazıları dolaylı olarak mani derleyip yayımlarlarken (Günday, Ahmet, 199; Kıvrak, 2000,142-146; Avcı, 1995;Beltan, ?), kimi araştırmacılar doğrudan maniler hakkında çalışmalar yapmışlardır (Dirlik 2001, Oğuz, 2004). Çeşitli üniversitelerde yapılan bitirme çalışmalarında, Muğla manilerine dolaylı şekilde yer verilmiş (İnce, 1995, Canbolat 2003; Dural, 2004 vd.), bu çalışmalardan biri de yayımlanmıştır (Öziç, 2000). Ayrıca çeşitli sempozyumlarda bildiri olarak Muğla manileri ele alınmıştır (Artun, 1999). Bütün bu çalışmalar arasında Ünal Şöhret DİRLİK ve Tarcan OĞUZ’un mani hakkındaki eserleri takdire değer çalışmalardır. Her iki müellif maniler derlemiş ve manilerin konularını dikkate alarak eserlerini düzenlemişlerdir (Dirlik 2001, Oğuz, 2004).

* Yard.Doç.Dr., Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

Maniler dört dizeyle bir romanı veya bir öyküyü anlatır. Bu öykünün bir öznesi ve bir yüklemi vardır. İşi yapan ve yapılan bir eylem vardır. Bu eylemin nerede ve ne zaman yapıldığı daha çok ilk iki dizede verilir. Bu ilk dizeler bu yüzden gereksiz veya doldurma dizeler değildir. İlk dizeler genellikle dinleyiciye bir yer veya ortam sunar. Sonraki iki dizeye hazırlık yapar. Çoğu kez manilerde doğrudan zaman verilmez. Zaman dolaylı olarak anlatılır. Kış, yaz, sabah, gece gibi ifadeler maninin zamanını belirler. Manilerde eylemi etkileyen en önemli öge nesnedir. Nesnelere manilerde çoğu kez somut değil, soyut kavramlardır. Bunlar arasında şikâyet, evlilik, öğüt önde gelenlerdir.

Manilerde genellikle ilk dizeler, asıl söylenmek istenen şeyin hazırlığını oluşturur. Bu hazırlık hem yapı, hem de içerik bakımından yapılır. Bunlardan herhangi biri eksik olursa kusur manide değil, manicide aranmalıdır. Manilerin ilk iki dizesinin dolgu olarak tanımlanmasının doğru bir yaklaşım olmadığı kanaatindeyiz. Kimi zaman doğrudan, kimi zaman da dolaylı olarak ilk dizeler son dizeleri destekler.

Manilerin asıl konusu son iki dizede ortaya çıkar, fakat ilk iki dize bu hazırlığı yapar. Son dizede asıl söylenmek istenen şey söylenir, fakat üçüncü dize son dizeyi öylesine destekler veya sarmalar ki, çoğu zaman üçüncü dize olmazsa son dize kendi başına açık bir anlatım sergileyemez. Bu desteğin üçüncü dizenin rahat bir şekilde söylenmesi ve uyağının serbest olmasından kaynaklanır.

Kimi zaman ilk iki dize kalıplaşır, bu yüzden başka manilerde kalıp dizeler ödünç alınan ilk iki dizede (I/2. ve I/3. mani örneğindeki gibi) aynen tekrar edilir. Son dizeler değiştirilir. Gündelik yaşama katkı sağlayan ve birbirini doğrudan veya dolaylı olarak tamamlayan tüm dizeler birlikte dikkate alınmalıdır. Dört dizenin farklı fonksiyonları cümlelerin öğeleri gibi öykünün bütününe tamamlayıp tamamlamadığına dikkat edilmelidir.

Muğla manileri üzerine yapmış olduğumuz derlemelerden hareketle, Muğla manileri üzerine bizden önce yapılmış çalışmalardan yararlanarak gündelik yaşam üzerine bir inceleme yapılmıştır. Manilerin seçimi yapılırken sevda manilerinden çok, gündelik yaşamla daha ilgili olanları tercih edilmiştir. Muğla manilerinde tespit ettiğimiz günlük yaşamla veya ortamlarla ilgili öne çıkan başlıklar şunlardır: 1-Âşk veya Âşıklık, 2- Ayrılık, 3- Çaresizlik, 4- Dua-Dilek ve Beddua, 5- Evlilik, 6- Haber veya Haberleşme, 7- Hüzün, 8- İş ve Meslek, 9- Kaçma ve Kaçırma, 10- Öğüt, 11- Övme veya Övünme, 12- Sevinç, 13- Şikâyet, 14- Tehdit, 15-Ümit veya Beklenti ve 16- Yerme veya Laf Dokundurma.

I- ÂŞK VEYA ÂŞIKLIK

90 manide 21 mani (%18.9) âşk ve âşıklık ile ilgilidir. Maniciyi en çok meşgul eden günlük yaşam âşk ve âşıklık üzerinedir. Sevgili hakkında benzetmeler yapılır, sitem edilir, sevgiliye ayrılıktan, üzüntüden söz edilir, isnat yapılır, ihtiyatlı olunması gerektiği anlatılır, ince belli sevgililer tercih edilir, öpmelerden koklamalardan söz edilir, gizli sevdadan, sevgi ve sevgiliden şüphe edilir.

-1-	
Gittim hayıt arasına Gördüm cennet parasına Akgülle kırmızı gülü Sardım dülbent arasına (Aker: 1938, S.15, 18)	Sevgilinin mekânı hayıt ağaçlarının arasındadır. Burası cennete gitmiş gibi sevgiliye kavuşulan yerdir. Buluşma ortamı tevriye sanatı yapılarak verilir. Beyaz ten, al yanak, güle benzetilerek teşbih yapılır. Gül de bir yazmaya sarılmıştır. Sevgili olarak karşıda durmaktadır.
-2-	
Gökten uçar teyyare Selam söylen o yâre Benden medet bekle mesin	Sevgilinin vefasızlığı, hayırsızlığı ile tayyarenin, uçup gitmesi arasında bir bağ kurulur. Selâm gönderen sevgili, kendisinin geçip anlatır. Sevgiliye kendi yolunu çizmesini,

Baksın başının çaresine (K-2)	maniyle dolaylı olarak iletir.
-3- Gökten uçan teyyare Selâm söyle o yâre Ben o yârden vazgeçtim Başın bulsun bî çare (Dural, 10)	Muğla'nın iki faklı köyünden derlenen maninin ilk iki dizesi İki numaralı mani ile aynı, son iki dize aynı anlama gelen farklı kelimelerle kurulur. Medet beklemek yerine, sevgiliden vazgeçtiğini, son dizede ise "Baksın başının çaresine" "Başın bulsun bî çare" ifadeleri ile aynı şey anlatılır.
-4- Gedikte başı kestane Gölge basmış üsdüne Yârim şapkasını eğivemiş Çatık gâşın üsdüne (Dural, 10)	Kestane ağacı ve gölgesi ortamı verilirken sevgilinin çatık kaşın üzerine şapkasını eğivermesi bu görüntüyü tamamlar. İlk iki dize ile son iki dize birbirini dolaylı olarak tamamlar. İlk üç dize sevgilinin çatık kaşlarını anlatmak üzerine kurulur. Sevgili kırgındır. Çatık kaşlar, eğri kaşlar ile sevgiliyle işlerin yolunda gitmediği belirtir.
-5- Armut koydum sepete Yâri gördüm tepede Yeniden bir kız sevdim Şan olsun memlekete (Dural, 11)	Manici çapkın biri olmalıdır. Günlük iş armut toplamadır. Gönül işlerinin yolunda gittiği anlaşılır. Sevgili tepede görülür. Tepelik ve meyve ağaçlıklı bir ortam manzarayı tamamlar. Başka birine gönlünü kaptırmış olan mani sahibi durumu bütün memlekete ve bu arada sevgilisine duyurmak ister, ya da sevgiliye isnat yapar.
-6- Mendil aldım kırk beşe Üzüm serdim güneşe Dediler yâriñ hast' olmuş Yetişdim son nefese (Canpolat, 32)	Günlük yaşamda yapılan alış-veriş ve iş verilir. İşi üzüm kurutmaktır, bu sırada kötü bir haber gelir. Sevgili ölmek üzere. Seven alalecele yetişir. Üzüm kurutmak ile sevgilinin hasta olması arasında dolaylı bir ilişki bulunur. Mendil ile hastaya üzüm götürmek de kastedilebilir. Hasta tevriyeli olarak hasta ve sevgili olarak kullanılır. Sevgili de şifa olmak için hastanın yani sevgilinin imdadına koşar.
-7- Elindedir endaze Neden gelmen sen bize Size gelmek isterim İftira ederler bize (Aker, 1938, S16, 13)	Endaze uzunluk ölçüsü olarak 1938'li yıllarda hâlâ kullanılan bir araçtır. Fethiye'den derlenen manide sevgilinin bir terzi veya bez-basma satıcısı olduğu düşünülebilir. Gelme beklentisi üçüncü dizenin düz söyleme rahatlığı ile verilir. Cevap verilirken manide kendi içinde bir konuşma gerçekleşir. İstifham sanatı yapılır. Sevgilinin evine varmasının dedikoduya yol açacağı anlatılır.
-8- Suya gider ok gibi Şalvar giyer top gibi Hiç ardına bakmıyor Nişanlısı yok gibi (Aker, 1938, S16,13)	Yine Fethiye'den derlenen manide, kızın nişanlı olup olmadığı bilemeyen oğlanın maniyle tahmin yürüttüğü görülür. Gayretli bir kız olan, şalvar giyen, ardına bakmayan kıza maniye yakan kişi, mani atar.
-9- Kahvelerin telvesi Kızların cilvesi Kızlar üç türlü olur Gelsin ince bellisi (Beltan, 191)	Gençler kızları üçe kısma ayırırlar. Bunlar arasında ince belli olanlarının makbul olduğu anlaşılır. Kızları cilvesi ile kahvenin telvesi arasında, pişmiş kahve ile ergen kızlar arasında bağ kurulur.

-10- Koca kuşun kanadı Alime dalgan daladı Oğlan dişin kırılısın Al yanağım kanadı (Aker,1939:168)	Kırsal bir ortamın tasvir edildiği manide, koca kuşun uçuşu, manicinin eline diken batışı verilir. Bu ortamında sevgilisi kızı öyle bir öper ki kızın yanağı kanar. Bu haşın durumdan kız şikayetçidir. Kırsalda işveli bir ortam sergilenir.
-11- Pencerenin kanadı Rakı bana yaradı Kırmızı yanağından öperken Altın dişim kanadı (K-41)	Benzer bir mani yine sevgilinin dişinin kanaması şeklinde verilir. Bu sefer dişi kanayan oğlandır. Oğlan sarhoştur, pencerenin kanadının sallanması gibi oğlan sallanır. Sevgilinin yanağı al al olmalıdır. Kan rengi sevgilinin dişinin kanamasına sebep olmuştur. Hüsn-i Ta'lıl yapılarak yanağın kanı, dişe bulaşmış gibi sunulur.
-12- Denizlerin gayrağı Gemilerin bayrağı Şu Ula'nın kızları Pişmiş sütün kaymağı (Beltan, 91)	Denizin köpüğü ile sütün kaymağı kızlara benzetilerek teşbih yapılır. Manzarada deniz ve gemi vardır. Pişmiş süt kaymağı köy ortamını verir. Aynı zamanda kızın yetişkin olduğu ima edilir. Ulanın kızlarının güzelliği vurgulanır. Köpük ile direk arasında cinsellik çağrışımı yapılır.
-13- Kara devem mor köşek Al basmadan yün döşek Kız buradan geçme Senin yayların gevşek (Kıvrak, 145)	Manide deve ve yavrusunun olduğu eski Fethiye verilir. Yün döşeklerin rengi manzaraya bir ilave oluşturur. Bu ortamda oğlanın çevresinden geçen kızın gönlünün gevşek olduğu mu, işveli olduğu mu, daha başka gevşemelerin mi olduğu soruları akla getirilmektedir. Manici bunlardan belki birini kastetmiştir. Böylece çağrışımı zengin bir edebi söylem gerçekleştirilmiştir. Döşek ile gevşek arasında kız hakkında cinsel bir çağrışım yapılır.
-14- Çay benim çeşme benim Arkama düşme benim Seninle dalga geçtim Sevdiğim başka benim (Dural, 12)	Dere ve çimenin bulunduğu pastoral bir manzara verilir. Âşık sevgilinin peşini bırakmaz. Kız bu duruma karşı maniyle cevap verir. Onunla dalga geçtiğini söyler. Sevdiğinin başkası olduğunu bildirir. Çayın çeşmenin suyunun akması kıvrılarak yol alması ile kızın kıvrılması arasında dolaylı benzetme vardır.
-15- Bahçelerde biberim Ufak ufak dökerim Yaşım küçük amma Gizli sevda çekerim (Dural, 13)	Mekân bahçenin olduğu bir ortamdır. Kız kendini bahçesindeki biberin yerine koyar. Teşbih yapmış olur. Biber büyümüştür. Ufak ufak tohuma dönmüştür. Gelişmiştir. Kızın yaşı küçüktür, fakat sevdalığı bilecek kadar erişkindir. Kendi yaşından beklenmeyecek bir sevda gizlediğini ifade eder. Biber acısı ile âşkın sızısı arasında ilişki kurulur.
-16- Gök ceketı giyersin Niçin boynun eğersin Hakikatını söyle Ciyerden mi seversin (K-4)	Sevgilinin üzerinde yeşil bir ceket vardır. Başı da eğiktir. Başının eğik olması bir şeylerin azaldığı anlamını çağrıştırmaktadır. Mani yakan kişi, sevgilisinin kendisini gerçekten sevip sevmediğini, sevgisinin azalıp azalmadığını merak eder.

-18- Bisiklete binersin Hangi yoldan gidersin Doğru söyle sevdiğim Hangimizi seversin (Dural 13)	Birden fazla sevgili adayının olduğu ve bunlar arasında kimi sevdiği sorusu maninin temasını oluşturur. Seçim yapacak oğlanın bisiklete bindiği anlatılır. Hangi yoldan gidersin ifadesi, kimi seversin ile dolaylı olarak birbirini tamamlar.
-19- Develerin katar katar Her biri suya bakar Benim sevdiğim oğlan Acep kime bakar (K-3)	İlk iki dizede develerin suyu seyrettiği bir manzara verilir. Dolaylı anlatımla sevilen oğlanın kime gönül verdiği sorgulanarak istifham sanatı yapılır. Suya bakış ile kızlara bakış arasında hayati bir cevher olan suyun karşılığında, yine insan için hayati olan sevgi yer alır. Su gibi sevgi de yaşam kaynağı olarak görülür.
-20- Almeliklerde tabaklar Yani çıktı kabaklar Benim yârimi sorarsan Pencere dibinde sabahlar (K-1)	Evden raf manzarası verilerek maniye başlanır. Muğla'da almalık raf anlamında kullanılır. Bostanda kabaklar yetiştiği bir zaman dilimi söz konusudur. Mevsim yaz veya sonbahardır. Dolaylı olarak mekân ve zaman verildikten sonra söylenmek istenen konuya rahat bir hazırlık yapılarak yâri soracak olursan, denir. Sevgili pencere altında sabaha kadar mani yakan sevgilisini beklediğini söyleyerek yaşadığı âşkı herkese duyurur.
-21- Bahçelerde gök biber Hindiki kızlar pek kibar Olsun varsın pek kibar Olânlarda i(h)tibar (K-4)	Kızlar ve erkekler arasında kime itibar edildiği son iki dizede net bir şekilde verilir. Kibarlık kızlar için bir itibar ölçüsüdür. Bahçeler mekân olarak görülür. Yeşil biberler zarif, ince ve tazedir. Biberle dolaylı bir benzetme yapılır. Biber ince, uzun ve kibar görünümlü bir sebzedir. Kızlar da pek kibardır. Bu nezaket itibar sağlamaktadır.

II- AYRILIK

90 maniden iki manide (% 2,7) ayrılık ortamı görülür. Ayrılık manilerinde, sevgiliden ayrı düşmek, askerlik için ayrılmak gibi günlük yaşamdan kesitler görülür.

-1- Çarşı kavağım çarşı Dallar güne karşı Söyleyin sevgilime Geliyom yaza karşı (K-1)	Manici çarşıdadır, sevdiğinden ayrıdır ve sıla özlemi çekmektedir. Güneşin dallara gördüğü bir mekân vardır. Manici kendi ufunda da aydınlık görmektedir. Maniyi yakan sevdiğine kavuşacaktır. Kavuşacağı mevsim yaz ayları olacaktır. Dalların güne(şe) uzanması gibi, gelecekte mutluluk ve umut olacağına delalettir. Gün ile yaz arasında tenasüp sanatı yapılır.
-2- Öküzüm ola bacak Kuşağım salkım saçak On yedililer gidiyor Kızlar kime bakacak (Aker, 1937, S.4, 12)	C.Aker'in derlediği mani 1937'de yazıya geçmiştir. Hayvancılık yapılan bir köy olduğu, öküzlerin büyüdüğü, gençlerin askerlik çağına geldiği görülür. 1917 doğumluların askere gidişleri anlatılır. Asıl söylenmek istenen askerlerin gidişidir. Kızların bakacağı delikanlılar asker yolcusudur. Kızların da yol gözleyeceği imâ edilir.
-3- Turnam gelir havadan	Turna sevginin ve vefanın simgesidir. Aynı zamanda göç ve

Görünmüyor dumandan Ben turnaya gaybettim Çıktım dinden imandan (Aker, 1937, S7, 15)	haberın temsilcisidir. Sevgili turnaya benzetilerek teşbih yapılır. Arada dumanlı yani engelli bir şeyler olmuştur. Duman hem kötü haber, hem bulutlu hava kastedilerek tevriyeli kullanılır. Sevgili gelmemiştir, hatta kaybolmuştur. Ayrılık olması, sevgiliye ulaşamaması seveni çileden çıkarır.

III- ÇARESİZLİK

Çaresizlik ortamı, ayrılığın yaklaştığı bir durumda ne yapılacağı ve sevgilini elden kaçırmış olması iki manide (%1.8) verilir.

-1- Merdivenden ineyim Ver mantomu giyeyim Yârım gelmiş karşıma Ne cevaplar vereyim (K-1)	Merdivenden inen, mantosunu giyen ve sevdiğine ne cevap vereceğini şaşırarak bir kızın halleri manide anlatılır. Merdivenden inmek, bir şeylerin bittiğine işarettir. Olumsuz şeyler olmaktadır ve kız sevdiğine ne söyleyeceğini şaşırılmıştır. Soru sorar ama cevabı verilmez, istifham sanatı yapılır. Manici kız çaresiz ve şaşkınlık içindedir.
-2- Havuzum var balıklı Elbiseleri kalıplı En güvendiğim sen idin Sen de mi oldun yavuklu (K-4)	Havuz ve su bereketi her şeyin yolunda gittiğini simgeler. Elbiseleri temiz olan ve varlıklı olan sevgili elden kaçmıştır. O da nişanlanmıştır. Kimi elinden kaçırdığı önce tarif edilmiş, sonra da ümitlerinin boşa çıktığı anlatılmıştır.

IV- DUA VE BEDDUA

Dua ve beddua ile ilgili manilerin sayısı dördütdür (% 3.6). Beddua daha çok sevgili ile ilgilidir. Bunun yanı sıra günlük yaşamda ölen için söylenen sözler yer alır.

-1- Bir su içtim destiden Sensin beni hasteden Hızır'a gomşu olsun Seni bana dost eden (Dirlik; 36)	Testiden su içen ve kendine gelen sevgili, aşkından hasta olmuştur. Sevdiğini ona yakın eden kişiye mani yoluyla dua eder. Hızır'a komşu olasın duası yapılır. Hasta hem sevgili, hem de gönül hastası anlamında tevriyeli kullanılır.
-2- Karanfil eker misin Balıla şeker misin Dünyada ettiğini Ahrette çeker misin (K-4)	Sevgili oldukça nazlıdır. Sürekli cefa ettiği anlaşılmaktadır; bir o kadar da baldır, şekerdir. Çiçeklere uğraşır, karanfil bakımı en zor çiçeklerdendir. İhmal edilince solar. Sevgilinin nazı ile eşleştirilir. Toprağa bir şey ekmek, sevgilinin yüreğine de bir sevgi sunmayı çağırıştırır. Soru sorularak istifham yapılır. Üçüncü dize dünyada kendisine zulmettiğini son dize de ise, cefalarının karşılığının öte dünyada çekmesi kargışı görülür.
-3- Dağda yedin eriği Ovada yedin koruğu Neyine sıkıldın da öldün Gözü kör olası yörüğü (Kıvrak,144)	Fethiye'den derlenmiş mani beddua üzerine kurulur. Yörük dağda erik, ovada üzüm kurusu yemiştir. Yani karnı toktur, o halde ölüm sebebi nedir diye sorulur. Yörük'ün ölümü bilmezden gelinerek tecâhül-i arifane sanatı yapılır. Soru sorularak istifham sanatı yapılır. Dağ ve yaylak kışlak yaşamını verir. Mani fikrayı çağırıştıran bir mani özelliği de taşır.

-4- Zeytin yaprağın dökmez Hayalin önümden gitmez Annem gözün kör olsun Senin yaptığın kimseler yapmaz (K-4)	Zeytin ağacı mani söyleyenin çevresini verir. Zeytin ağacının yaprak dökmemesi ile sevgilinin unutulmaması, arasında bağ kurulur. Sevgili unutulmamıştır. Annesine sitem hatta kargış eden bir kız maniye yakmıştır. Kahrını, gözün kör olsun bedduasıyla seslendirir. Anne denilerek bir yandan anneye sitem, bir yandan sahiplenme hissi görülür.

V- EVLİLİK

Doksan maniden sekizi (%7.2) evlilik üzerinedir. Evlenmede takılan altından, bakire olup olmamaktan, kızın veya oğlanın beğenilip beğenilmediğinden, kızın isteyenlerinin çokluğundan, iyi geçinip geçinememekten, dengini bulup bulmamaktan, gönlündeki ile evlenmekten, evlenilecek kızın özelliklerinden söz edilir.

-1- Altınım var el gibi Ne bakarsın el gibi Nasib olur varırsan Geçiniriz bal gibi (Dural 12)	Evlilik için gerekli olan bedelin var olduğu, manici tarafından kıza söylenir. Neden tereddüt ettiği sorulur. Kısmette evlilik olursa bal gibi geçineceklerini söyler. Geçiş dönemlerinde evlenecek çiftlerin birbirini seçtiklerin ortam verilir.
-2- Karpuz kestim kan gibi Kızın gönlü var gibi Kızın gönlü var ise Beşibirlik nal gibi (Dirlik, 138)	Maniye hazırlık yapılan dizeler bize çevreyi ve yapılan iş ortamını verir. Karpuz bize hem mevsim hakkında bilgi verir, hem de olgunlaşan meyve ile olgunluk çağına girmiş kız arasında bağ kurar. Evlilik öncesi kızın gönlünün olup olmadığına önem verildiği görülür. Oğlan beğendiği kıızı almak için, maniyle haber gönderir. Beşibirlik altın takacağını da duyurur.
-3- İstanbul'un zembili Başına sokmuş sümbülü Ben neyleyim zengini Anca buldum dengimi (K-8)	Muğla'da hanımlar taze çiçekleri saçlarının arasına sokarak süslenirler. Özellikle düğünlerde bu süslenme yapılır. Oğlan kıızı görür ve dengini bulduğunu söyler. Kızın varlıklı olmadığı da anlaşılır, oğlanın da çok varlıklı olmadığı görülür. Zembil bir eşya taşıma aracıdır. Çevrede bu nesne görülmüş ve sümbülle kafiye yapımında kullanılmış olunabilir.
-4- Kazdım kazdım kum çıktı Kumun altı mil çıktı Yazık oldu beşyüze Elif gelin dul çıktı (Dirlik, 138)	Evlilik gerçekleştikten sonra, kız bakire çıkmaz. Bunun üzerine oğlanın ağzından durum bir daha mani yoluyla anlatılır. İlk iki dizede cinsel birleşme sembolik olarak anlatılır. Sonraki iki dizede Kızın adı verilir ve bakire olmadığı belirtilir. Evlenme âdetlerinden ir sahne görülür.
-5- Ağaçları bostanlı Bayram ekmeği susamlı Oğlan beni isterse Ne olacak Osmanlı (K-5)	Bostan ekili olan ve ağaçlı bir manzara ile karşılaşırız. Bu gündelik yaşam maniyle resmedilir. Bayram ekmeğinin farklı ve susamlı oluşu, evlilik için gerekli olan Osmanlı yani altın ile tenasüp oluşturur. Düğün de bayram gibidir. Düğünde altın gerekir. Ne olacak ifadesi ile istifham sanatı yapılır.
-6-	

Evlerinin önü selvilik Ben görmedim evlilik Ben na'payım evlilik Yârim kendi gelsin bellilik (K-4) -7- Bahçelerde badılçan Ben askere yazılcan Ben askerden gelince Salınan saçlı kızı alçam (K-37) -8- Evinde tütün dolu Kızı bir Huri kulu Pek de çok ağlayıverdim İsteyenler pek dolu (Oğuz, 22)	Manide gündelik yaşam selvi ağaçlarının ardındaki evlerde geçer. Manici henüz bekârdır. Sevgili evleneceği kişinin kendisini göstermesini ister, yoksa evlilikten yana başka bir şey istemez. Manici dolaylı olarak başkasıyla değil, sevdiği kişiyle evleneceğini ima eder. Mekân bahçedir. Zaman patlıcanların olduğu yaz veya sonbahar mevsimidir. Manicinin askere gitme zamanıdır. Asker adayının niyeti ise, asker dönüşü uzun saçlı bir kız almaktır. Böylece sevdiği kıza işaret eder. Mani bir delikanlının gelecek umudunu yansıtır. Tütünle uğraşılan günlük yaşam görülür. Kız huriye benzetilerek teşbih yapılır. Kızın isteyenlerinin çok olması delikanlıyı o kadar üzmüştür ki, bu yüzden çok ağlamıştır. Burada oğlanın çaresizliği yanında, belki de kızın aile yapısı bakımından dengi olmadığı söylenebilir.

VI- HABER VEYA HABERLEŞME

Haber ortamı doksan maniden ikisinde (%1.8) söz konusudur. Sevgiliden posta gelir veya isnat için haber geldiği anlatılır.

-1- Muğla'dan gelir posta Ummuhan pek de hasta Üç gün yollara baktı Mektup açıldı yolda (Oğuz, 55) -2- Çay kıyısı kum darı Merak etme sen karı Muğla'dan bir tel geldi Adam başına on karı (Oğuz, 25)	Bu Yatağan manisinde kızına bir oğlan tarafından gönderilen mektubu açıp okuyan ve sonra da, hem karısına hem de kızına bağırıp çağırın babayı konu edinilir. Komşular dedikoduyu mani aracılığı ile yaparlar. Mektup bekleyen kızın halini, mektubun sonunu anlatırlar. Hasta kelimesi âşk hastası ve âşık kastıyla teviriyeli kullanır. Çeşitli söylentiler günlük yaşam içinde manilerde yerini bulur. Çay, suyun aktığını, hayatın veya zamanın sürdüğünü ima eder. Hayatta olumlu ve olumsuz işler olmaktadır. Manide karısıyla sorun yaşayan adamın hali anlatılır. Adam Muğla'dan gelen sözde haberi isnat olarak karısına karşı kullanır. Adam başına on kadın ile mübalağa sanatı yapılır.

VII- HÜZÜN

Toplam doksan maninin dördü (%3.6) hüzün manisidir. Sevgiliye kavuşamama, verilen sözde durulmaması, denginin bulunmaması, ayrılık hüzün ortamını verir.

-1- Karanfil ektim taşa Açmadı kaldı kışa Ne yapalım sevgilim Yazılan gelir başa (K-1) -2- Mendil serdim sicime Güvendim ağbeyciğime Bir sözünde durmadı	Sevginin imkânsızlığı dile getirilir. Mani yakan teslimiyet ve ümit duygusunu birlikte yaşar. Karanfil taşa ekilmez, ekilirse de bitmez. Böylesine imkânsız bir ortam vardır. Taş zorluğun, karanfil sevginin işaretidir. Bu zorluk bu yıl aşlamamıştır. Gayretin sonu ümitle bir bekleyişle seneye bırakılır, sevgili teselli edilir. Yapılan günlük işler manide yer bulur. Kardeşine güvenmek, sözünde durmamak ve gücenmek insani duygu ve düşüncelerimiz arasındadır. Manicinin bir kız olduğu

O gidiyor gücüme (K-1) -3- Pencerenin rüzgârı Cavur oğlunun sözleri Dengini bulamamış Ağlayordu gözleri (Aker, 1937, S.5,16) -4- Kız oğlanla bakışır Ak gelinde yakışır Ata binince gelin Ana baba ağlaşır (Oğuz, 42)	anlaşılır. Hüzün güvendiği ağabeyinin sözünde durmaması sonucu gerçekleşir. Günlük yaşamın içinde hüzün ve gözyaşı yer alır. Rüzgâr önüne kattığı nesnelere götürür. Dengini bulamayan kız da bir kaderi sürüklemiştir. Dengini bulamayan kızın mutsuzluğu, hüznü anlatılır. Düğünde gelinin ata binişi, kızla oğlanın; kızın annesiyle babasının durumu tasvir edilir. Kız ve oğlan evlenmektedir. Geline ak yani duvak yakışmıştır. Fakat anne ve baba bu ayrılığa dayanamazlar. Gözyaşı dökerler. Anne ve babanın hüznü verilir.

VIII- İŞ VE MESLEK

Toplam altı manide (%5.4) iş ve meslek ortamı görülür. Ekmek yoğurmak, tarımla uğraşmak, ev işleri yapmak, ahi geleneği içinde demircilik yapmak, sürü gütmek bu işler ve meslekler arasında yer alır.

-1- Zengin ekmeği acı Gel bize Fatma bacı Yoğuralım hamuru Ocağa da kur saç (Oğuz, 36) -2- Asmalar kol attı Kollar suya battı Gızlara sorcek olursan Olânlara itrozon bombası attı (K-9) -3- Keklim vurdum kümeli Etini pişirip yemeli Bayır zeybeklerine Kalk gidelim demeli (Aker, 1937, S.3,16) -4- İşimin bir piriyim Ustamın bir eliyim Ateşe bir su serpen Ahilerin eriyim (Oğuz, 13) -5- Aç mısın tok musun Uzak mı geliyorsun	Zengin bir evin mihnetinin acı olduğu, gündelik bir ortamda verilir. Manici, Fatma Bacı ile içlenme hissini paylaşır. Kendi işini görmek, kendi hamurunu yoğurmak hayat bilgisi olarak sunulur. Ocakta ekmeğin pişirilen ortam görülür. Doğaçlama olarak söylenen maniler, ortamın oluşan şartları içinde, mani ustalarınca o anda oluşturulur. Böyle bir ortam 1970'lerde Azime kadın ile köyün diğer kızları tütün dikerlerken gerçekleşir. Köyden bir kız yellenince Azime kadın maniyi söyleyiverir. Avcılık yapılan bir ortamın anlatıldığı bu manide, keklik vurulduğu, pişirildiği iş olarak verilir. Avcılığı yapanlar Marmaris'in Bayır köyünün gençleridir. Zeybek geleneğinin ve isimlendirmesinin canlı olduğu yıllardır. Kalkın gidelim ifadesinden önce, avcılık yapıldığı verilir. Manide, usta çırak ilişkisi beden ile elin bütünlüğü içinde sunulur. Ateşe su serpmenin hem tasavvufi olarak aşkın artması yönüyle bir anlamı, hem de demircilikte ateşin hararetilendirilmesi yönünde bir anlamını vardır. Ateşe su serpmek tevriyeli kullanılır. Aynı zamanda pirden el aldığı verilir. Ahi tekkelerinde tanrı misafirlerinin ağırlandığını biliyoruz (İbn Batuta, 8,21). Misafirperverlik dizelere sade bir şekilde

Yer verdim baş köşede Misafir olur musun (Oğuz, 12) -6- Ekme ekini eğlenirsin Dikme bağı bağlanırsın Sür keçiyi güüt koyunu Bir gün bey olursun (Kıvrak, 143)	dizilmiştir. Bir yabancınn misafirliğe nasıl davet edildiği görülür. Maninin ilk dizesi dokuz, ikinci ve üçüncü dizesi sekiz, üçüncü dizesi yedi heceden oluşur. Mani yapı bakımından kusurludur. Tarım ile hayvancılık arasındaki mukayese verilirken, hayvancılığın yeğ tutulduğu görülür. Ekin ekme denir ve böylece oyalanıldığı belirtilir. Bağ dikmek ise bir yere bağlanmak yerleşmek anlamınadır. Ekmek ve dikim yapmak yerleşiklik göstergesidir. Fethiye manisinde bölge insanın göçerlik yanlısı tavrı görülür. Keçi gütmek zenginlik vesilesi olabilir. Bir gün bey olunabilir ile mani zamanının yaşam deneyimi verilir.

IX- KAÇMA KAÇIRMA

Üç manide (%2.7) yer alır. Kimin kime kaçtığı, ne zaman kaçmanın gerçekleştiği görülür.

-1- Merdiven dama yaşlı Anası gelir yaşlı Ümmü kaçmış Osman'a Osman da kirli paslı (Oğuz, 34) -2- Karanfil eylemezler Seni bene vermezler Al bohçanı gaçalım Ay garanlık görmezler (K-7) -3- Siyah saçın örmezler Seni bana vermezler Gel beraber kaçalım Garanıkta görmezler (K-8)	Merdivenin dama yaşlı olduğu bir manzara, kırsal ortamı çağrıştırmaktadır. Kız annesi yaşlıdır, çünkü kızı kaçırmıştır. Kimin kime kaçtığı mani yoluyla duyurulur. Kızın kaçtığı Osman da manici tarafından beğenilmez. Kızın kaçtığı oğlan kirli paslı bir Osman'dır. Karanfil eylemek, bir şeyi mamur etmek anlamında kullanılır. Oysa bir şeyler yolunda gitmemektedir. Kız oğlana verilmemiştir. Teklif oğlandan gelir, kıza bohçasını almasını birlikte kaçmalarını mani yoluyla söyler. Kaçış zamanı gecedir. Ay henüz karanlıktır. Dolunay olmaması, bir şeylerin henüz olgunlaşmadığına işarettir. Sevgilinin saçının siyah olması, karanlık bir ortamı da çağrıştırrır. Saçının örülmemesi işlerin yolunda gitmemesi manasıdır. Olumsuz ortam kızın verilmeyişidir. Oğlan bu manide göz görmez bir zamanda kaçmayı teklif eder.

X- ÖĞÜT

Toplam sekiz manide (% 7.2) öğüt ortamı görülür. Bu öğütler, tutumlulukla, kızın sevdiğine verilmesiyle, insanlara karşı nasıl bir tutum içinde olunması gerektiğiyle, gelecekle ilgili akıl yürütmelerle, geleneğin tamamlanması gerektiğiyle, kıymet bilmeyeyle, iyi geçimle ilgilidir.

-1- Sakla samanı gelir zamānı Gar yāmiş kiraz zamānı Ben bu sakladım samanı Satdım da öyle yapdım bu hanı	Atasözleri ile desteklenen maniler, günlük yaşamın tastamam gerçeğini dile getirmek için kullanılır. Karın kiraz zamanı yağdığı görülmez. Birikim yapmak bir o kadar müşküldür. Herkes tasarruf yapamaz. Zorluğun sonunda birikim yapan han da yapar. Mani tezat üzerine kurulur. Kiraz zamanı çok

(K-1)	ender görülen bir iş ile tasarruf da ender bir iştir.
-2- Sıkı doku ince ele İşini iyi belle Dostu düşmanı ayır Güçlü güçsüzü gözle (Oğuz, 12)	Yatağan'ın eski adı Ahi köydür. Burada manide ahi geleneğinin izlerini manilerde buluruz. Yapılan işin nasıl olması gerektiği, insan seçimine dikkat edilmesi gerektiği, usta çırak ilişkisi içinde anlatılır. Dostun düşmanın ayrılması, güçsüzün kollanması gerektiği mani yoluyla verilir. İşini iyi öğrenen, hesabını iyi yapan, düşmanı dostu ayıran, güçsüzü kollayan bir öğreti verilir.
-3- Bahçede koyun kuzu Kıvır kıvır boynuzu Malına tamah etmeyin Sevdiğine verin kızı (K-1)	Manzara koyun kuzunun yer aldığı kırsal bir alandır. Kızın koyun veya kuzu gibi masum olduğu vurgulanır. Manici bir öğütte bulunur. Kızı varlıklı birine vermeyi düşünmekte olan ailesine mala tamah etmemelerini söyler. Kızı sevdiğine vermelerini ister. Kıvır kıvır boynuzla, kızın ailesinin kızı vermek niyetinde olmadığını - kıvırdığını- çağrıştırmaktadır.
-4- Ak burçak kara burçak Babam dükkân açacak Evlenmeyin bekârlar Naylom gızlar çıkacak (Dural, 12)	Ak ve kara olumlu ve olumsuz işaret eder. Evlilikte akla karayı seçen gençlerin bir beklentisi naylon kızlardır. Baba bu dükkânda oyuncak gibi naylon kızlar mı satacaktır, aynı zamanda kızlarla alay mı edilmektedir, yoksa böyle bir duyum mu alınmıştır? Manide her bir durum için çağrışım söz konusudur. Naylon kızlar ifadesi ile cinsellik de çağrıştırılır. Böyle bir durumda evliliğe sadece cinsel anlamda bakış söz konusu olur. O zaman maniyi söyleyenin ergen bir gözle maniyi söylediği düşünülebilir. Evlilik mesuliyet gerektirir. Manide böyle bir sorumluluktan kaçınılır.
-5- Denizin dibi derin Yeşil seccade serin İstemez dünya malı Kızı sevdiğine verin (K-1)	Bu manideki tema da kızın sevdiğine verilmesi öğütlenir. İlk iki dize bir önceki mani ile faklıdır, son iki dize aynı anlama gelecek kelimelerle kurulmuştur. Dünya malına değer vermeyin ve kızı sevdiğine verin nasihatı yapılır. İlk iki dizede ise denizin dibi ile uzatılan ve nazlanılan ailenin durumu verilir. Deniz üstüne yeşil seccade sermek hayırlı bir işi çağrıştırır. Yeşil murat işaretidir. Olması zor bir işi, yani zenginle fakirin evlenmesinin olası bir iş olmasa da, hayırlı bir iş olduğu vurgulanır.
-6- Arı kovanda ballanır Ah ak kolları sallanır Baklavaylen giden sini Leblebi ile yollanır (Aker, 1937, S.5, 16)	Arı kovanını doğal olarak ballanır. Bu durumun söz konusu edilmesi bir şeylerin eksik olduğunu çağrıştırır. Ah ile nidâ sanatı yapılırken sevgilinin bir sini ile baklava götürdüğü resmedilir. Burada bir şey eksiktir. Baklava ile leblebi birlikte gönderilmelidir. Arının bal yapması gibi, geleneğinde tamam olması öğütlenir. Geleneğin, bayram, nişan veya düğün içi bir gün olduğu söylenebilir.
-7- Mendilim pembelidir Sevdiğim cilvelidir	Mendil nişan işaretidir. Mendilin pembeli olması sorun olduğuna işaret eder. Cilveli bir kız olduğu daha sonra belirtilir. Sonra bu durum bir öğütle tamamlanır. Sevmek

Sevmesi kolay ama Kıymeti bilmelidir (K-1) -8- Düğün keşkeksiz olmaz El kısmı lafa doymaz Kocanla iyi geçin Kaynana dilsiz olmaz (Oğuz, 56)	kolaydır, fakat önemli olan sevginin kıymetinin bilinmesidir. Bir şeyin kıymetini bilmemekle, pembelik arasında bağ kurulur. Bölgede keşkek düğünün olmasa olmaz yemeğidir. Gelin de kaynanasız olmaz. Düğün dernek sırasında el âlem laf üretebilir. Bunların doğal olduğu, kaynananın da söz söyleyebileceği, önemli olanın kızın kocasıyla iyi geçinmesi gerektiği, öğütlenir. Geleneksel çevrede düğün ve evlenme ortamı maniyyle yansıtılmış olunur.

XI- ÖVME VE ÖVÜNME

Övme ve övünme dört manide (% 3.6) karşımıza çıkar. Bunlar, evlendiği kocasıyla övünen, sevgilisinin güzelliğini övünen manilerdir.

-1- Yımirtamın sarısı Yere düştü yârısı On beşine girmeden Oldum subay ğarısı (Dural, 12)	Yumurta sarısının yarısı ve yere düşmesi ile on beşinde girmezden evlenen arasında bir dolaylı bezerlik bağ kurulur. Sarı ile sararmak tam olgunlaşmadan evlenen kızın yarım yumurta ile benzerliği söz konusudur. Manicinin subay hanımı olmasında gizli bir övünme görülür.
-2- Karanfilim üç çatal Varın bakın ne satar Kaşları dükkân açmış Al yanaklar şeker satar (Aker, 1937, S.7, 15)	Muhtemelen manicinin elinde üç çatalı bir karanfil bulunur. Böyle bir duruş sergiler. Karanfil ihtimam isteyen bir çiçektir. Sevgili bir satıcıya benzetilir. Kaşlarından bir dükkân açmıştır. Gelene gecene ifadeleriyle duygu sunar. Kırmızı olan yanaklar şeker satmaktadır. Tatlı bir şeyler satar gibi, bir görünüş içinde olan sevgilinin çehresi tanımlanır. Kaşlar, al yanaklar istiâre sanatı ile verilir. Satış, dükkân açmak arasında tenâsüb sanatı yapılır.
-3- Gökde yıldız elli-atmış Mevlâm neler yaratmış Anası saptan samandan Oğlunu güzel yaratmış (Dural, 14)	Gök karanlığında yıldızlar ışıktır. Mevlâ'nın yaratıkları da çeşit çeşittir. Oğlan anasına bir yandan laf atılırken, sapa samana benzetilirken, oğlunun güzel olduğu vurgulanır. Düğün manileri içinde yer alan bu mani övgü ve yergiyi tezat sanatı yaparak verir.
-4- Alça evin yapısı Gün dönmeyen kapısı Mercan köşklüye dönmüş Nazlı yârimin kokusu (K-37)	Günlük yamanın içinden evin alçak görüntüsü ile alçak-yüksek zıtlığı olumsuzluğun simgesi olur. Sonraki dizede güneşin görmediği bir kapıdan söz edilir. Kapısı çalınmayan alçaktan bir ev ortamı tamamlar. Son iki dizede işler değişmiştir. Ev mercan köşke dönüşmüştür. Sevgilinin çiçek gibi kokusu duyulmuştur. Mercan denizden çıkarılan kırmızı bir maddedir. Sevgili burada yerin altından çıkıp gelen koku salan, kısa boylu kırmızı bir çiçeğe benzetilir. Böylece telmih yapılır. Sevgili bu özellikleriyle övülür.

XII- SEVINÇ

Sevinç iki manide (% 1.8) karşımıza çıkar. Torun sahibi olan, birbirini seven insanlar arasında sevinç ortamı oluşur.

-1- Kar yağar alçaklara	Manzara karın yağdığı bir ortamdır, savrulan bir kar ortamı,

Savrulur saçaklara Kızım oğlan doğurmuş Sıgmiyor kucaklara (Günday, 105) -2- Bahçelēde bōrölce Oynar gelin görümce Oynasñlar bakalım Bir araya gelince (Canpolat, 30)	kış ortasıdır. Bir dede torununu severken sevincini maniyle dile getirir. Sözü sanata dönüştürür. Oğlan çocuğu kışla, borayla haşın ve sert bir ortamla özdeşleştirilir. Mekân bahçedir, bōrölce bölgeye has bir sebzedir. Bahçe gül bahçesi değildir, günlük yaşamın sürdüğü ürün alınan bir ortamıdır. Fantastik bir ortam değil, gerçekçi bir ortam söz konusudur. Gelin ve görümcenin bir sevinci paylaşma zemini anlatılır.

XIII- ŞİKAYET

Şikâyet on üç manide (%11.7) görülür. Doğal felaketlerden, kişinin hakkını alamamasından, sevgili ile birlikteyken zamanın çabuk geçmesinden, kızın kaçmasından, hastalıktan, çekilen zorluklardan, sırların söylenmesinden, habersiz evlendirilmekten şikâyetçi olunur.

-1- Çekirgenin kanadı Nedir bunun inadı Kör olası çekirge Arpa-buğday komadı (Dirlik, 22)	Çekirge sürülerinin ekine zarar vermesi, manilerle dile getirilir. Çekirgenin arpa buğdaya zarar vermesi günlük yaşamda manilerle şikâyete dönüşür. Çeşitli manilerde ve türkülerde dile getirilen bu yakınma, çiftçinin günlük yaşamının tarihini anlatır.
-2- Kara koyun kuzulu Ayakları yazılı Veriñ benim hakkımı Ayaklarım sızılı (Canbolat, 32)	Günlük yaşam içinde emeğinin hakkını alamayan manicinin şikâyeti söz konusu edilir. Evi barkı ve çoluk çocuğu olan biri bedenen yorgunluğu üzerindeyken hakkını alamaz, bu durumu maniyle dile getirir.
-3- Damdan attım tabağı Yârim altın topağı Horoz gözün kör olsun Ne tez ettin sabahı (Dirlik, 38)	Sevgilisine doyamayan oğlanın şikayeti zamanın çabuk geçmesidir. Zamanın geçmesi horozun ötüşüne bağlanır, böylece hüsn-i tâlil sanatı yapılır. Zamanın geçtiğini bilmezmiş gibi horoz suçlanır. Sevgili altın yumruya benzetilerek teşbih yapılır. Tabak burada kafiye unsuru olur. Damda sevgiliyle yatmış olan ve zaman geçtiği için sinirlenen adamın bu sinirle eline geçen tabağı attığı da düşünülebilir.
-4- Keşkek kazandan aştı Kız başıma iş açtı Hasat tarlada kaldı Kız yaban ele kaçtı (Oğuz, 57)	Manide kızın kaçışının ıstırapı verilir. Gündelik yaşam içinde keşkek ve hasat vardır. Keşkeğin taşması, hasadın tarlada kalması, kızın kaçması arasında olumsuzluk ilişkisi vardır. Manici kızın ebeveynidir. Durumdan rahatsızdır, şikâyetçidir.
-5- Minarenin alemi Kaşları kudret kalemi Madem doktor değildin Neden açtın yaremi (Oğuz, 95)	Yatağan'dan derlenen manide Yusuf Efendi ameliyat edilmiştir. Sonuç olumlu değildir. Yusuf'un annesini teselli için söylenen bir manidir. İlk iki dizede hasta olan dolaylı olarak tasvir edilir. Minarede alem ne ise, çehredeki kaşlar da o derece gösterişlidir. Ameliyat edilen uzun boyludur ve güzel kaşlıdır. Tedavisi mümkün olmayan hastalığın sonucu,

-6- İki tahta bir sandık Postuna insan sandık Evine vardık baktık Pekmeze ekmek bandık (Oğuz, 63) -7- Gonak altından duz aldım Zorbazlardan gız aldım Nolēdim, almiyēdim Boyum ğadan söz aldım (Canpolat, 33) -8- Et vūdum bişmedi Būda vudum şişmedi Çok iyi ğarıydım emme Adamına düşmedim (Canpolat,33) -9- Avlu dibi beklerim Vay benim emeklerim Yalnız yata yata Çürüdü kemiklerim (Aker, 1937, S.5,16) -10- Ya Kamber ne eyledin Gümüş adım pul eyledin Sen beni öptün koktun emme Niden el içinde söyledin (K-7) -11- Çamı çama çaktılar Çama mezar_attılar Ben daha küçük idim Bana nişan taktılar (Dural, 13) -12- Ah kargalar kargalar Ceviz dalını ırgalar Altın beşik dururken Gümüş beşik ırgalar	doktorun kusuru olarak görülür. Yatağan'da dünür olarak giden ve karşılamlarından memnun kalmayan oğlan tarafının kız tarafına maniyle haber gönderilir. Evlerinin eşyalarından, görünüşlerinden, ikramlarından memnun kalınmamıştır. Yergi "postuna insan sandık" ifadesiyle yapılır. Görünüşü insan gibi, ama öyle değilmiş. Üstelik değer de verilmemiş, pekmez ekmek ikram edilmiştir. Mekan konak altıdır. Yapılan iş tuz almaktır. Aslında yaşamın tadını almıştır. Eşini zorluklarla aldığı görülür. Asıl eylem kız almaktır. Bu iş yapılırken çok meşakkat çekilmiştir. Bu durumdan şikâyet söz konusudur. Önceden verilmiş ve tutulmamış söz yüzünden hüsrân yaşanmıştır. Evlenmiş olan ve kocasından şikâyet eden kadının durumu maninin temini oluşturur. Yaptığı işleri sıralar. Bu işler yemek yapmak türünden işleridir. Evlilik yolunda gitmemektedir. Evliliğinden olan hoşnutsuzluk mani yoluyla dile getirilir. Bu manideki şikâyet yalnızlıktandır. Mekân avludur. Sevgiliye emek verilmiştir. Uğraş verilmiştir. Yine de sevdiğini alamamış birinin sitemi söz konusudur. Bu yüzden kemikleri çürümüştür. Burada mübalağa sanatı yapılır. Sevgili ile birlikte olmak kemiklerin çürümeyeceği, var olmanın bedensel sırrı da ima edilir. Sevi temi görülür. Sevgili Kamber'e benzetilir. Böylece teşbih sanatı yapılır. Sevgilinin kendini altına değil, gümüşe benzetmesi çok varlıklı biri olmadığını işaretidir. Şikâyet konusu öpüp koklayan oğlanın bunu el içinde söylemiş olmasıdır. Bu durum kızın itibarını bitirmiş sarsmıştır ve sıkıntısı da buradan kaynaklanır. Çam ağacı ile bir iş yapılır. Bu iş ev yapımı eşya yapımı gibi bir işi çağrıştırır. Nişan tahtası yapılmış olunabilir. Çama bir tüfekte ateş edilir. Sebebi sonraki iki dizede açıklanır. Küçük yaşta nişan takmak, canlı bir ağaca ateş etmek gibidir. Kız çaresizliğini maniyle dillendirir. Kızın nişanlılığının küçük yaşta gerçekleşmesi, bir ağaca zarar vermekle eş değer olarak görülür. Fethiye'den derlenen manide, seven kızın sitemi mani yoluyla verilir. ah ile nida sanatı yapılır. Bu ah elbette bir hayıflanma, öfke belirtisidir. Kargalar aslında rakiptir. Rakipler kinaye yaparak kargalara benzetilir. Kara ve kalın sesleri ile ceviz dalıyla uğraşmaları, aslında sevgiliyle

(Aker, 1938, S.14,16) -13- Ovadan gel ovadan Yollar çamur tutmadan Anam beni verekomuş Haberlerim olmadan (Aker, 1937, S7,13)	uğraşmalarıdır. Sevgiliden yakınma ve şikâyet vardır. Manici kendini altına, rakiplerini gümüşe benzetir. İstiare sanatı yapılır. Beşik yatılacak, rahat edilecek yerdir. Sevgili yanlış bir yere yönelmiştir. Kızın bir sevdiği vardır. Uzaktadır ve ovadadır. Yolların çamurludur. Annesi kızı kendisinden habersiz başkasına vermiştir. Kız bu durumu maniyle sevdiğine ulaştırır. Son iki dize birbirini tamamlarken ilk iki dize sevdiğinin yakında olmadığını ortaya koyar.

XIV- TEHDİT

Toplam iki manide (% 1.8) tehdit ortamı yer alır. Nişan atmak, sihir yapmak gibi tehditler görülür.

-1- Gökten elma koparım Ben bu işi yaparım Rakı içme a yârim Nişanımı atarım (Aker, 1937, S5,16) -2- A bulgurum bulgurum Annem seni vurgunum Oğlum beni almazsa Etkilerle kuruturum (K-1)	Elma toplama işini yapan kız, sevdiğinin rakı içmesinden şikayetçidir. Aksi halde nişanı atacağı tehdidini savurur. Son derece sade bir ikaz sanata dönüştürülerek söylenir. Bulgur kelimesi ile kafiye kurulurken köy veya iş ortamı da verilir. Oğlan anasına kız şimdiden anne demekte ve tehdit etmektedir. Oğlu kendisini almazsa çeşitli etkilerle yani sihir muska ile oğluna kötülük yapacağını maniyle bildirir

XV- ÜMİT VEYA BEKLENTİ

Dört manide (%3.6) yer alır. Evlenince altın takma, sevgilinin kendi evine gitmesi, evliliğin kendisine gelmesi konuları işlenir.

-1- Haydi gidelim Maçın'ê Gel bin atımın kışına Ah bu yâr benim olursa Beşlik takarım başına (Aker, 1939, 168) -2- Mendilimde yemiş olsa Bileziğim gümüş olsa Gümüş bilezik yollardım Haddini bilmiş olsa (Aker, 1937, S.3 16) -3- Gediğimde yol geçer Hakim pantolonlu yâr geçer Yâr yolunu şaşırılmış İnşallah bize gider	C.Aker'in derlediği manide yer Milas'ın Beçin beldesidir. Maninin söylendiği 1930'lu yıllarda at, binit aracıdır. Sevgiliye kavuşma özlemi ve düğünde takılan altın geleneği görülür. Ah ile nidâ sanatı yapılır. Dilek ve beklenti içinde olan sevgili, mendilin renginin işaret dili olduğu gösterir. Nazlanan sevgiliye gümüş bilezik göndermek, 1930'lı yılların çok da varlıklı olmayan ortamını verir. Anlaşılacağı üzere sevgili yüz vermemektedir. Manici ise bunu bir ukalalık olarak algılamaktadır. Yolun gediği belirli bir mevkidir ve buradan geçen yol maninin mekânıdır. Sevgilinin giydiği pantolonun şekli verilir, bu hakim pantolondur. Bu tasvirlerden sonra manici temennisini belirtir. Sevgilinin kendi evlerine gitmesini diler. Sevgilinin yolunu şaşırması, başka gönüllere gidebileceğini imâ eder. Tevriyeli bir kullanım gerçekleşir. Geçer kelimeleri

(K-4)	ile tekrîr sanatı yapılır.
-4- Yeşil taksi geliyor Dağı taşı deliyor Ablam gelin oluyor Sıra bene geliyor (Öziç, 62)	Düğün ortamında maniye söyleyen gelinin küçük kız kardeşidir. Taksinin yeşil oluşu gelinin muradının olduğuna işarettir. Taksi adeta engelleri aşmaktadır. Kendi önünde engel olan abla gelin gidince sıra mani yakan kıza gelecektir.

XVI- YERME VEYA LAF DOKUNDURMA

Beş manide (% 4.5) yerme ve laf dokundurma görülür. Kızların bedenlerine yönelik laflar atılır. Rakip hayvanlara benzetilir. Övünmeye karşı yerme görülür.

-1- Derededir evleri Yayılır develeri Ak kız koyun sağıyor Terliyor memeleri (K-3)	Genç kızın yaptığı işin koyun sağmak olduğu görülür. Evlerinin dere kenarındadır, develerinin yayıldığı bir çevre verilir. Develerden hareketle maninin göçer-evli bir döneme ait olduğu söylenebilir. Kız sağma işini yaparken manici kıza laf atar.
-2- Dağda tavşan yayılır Yayılırken sayılır İçmiş çayın suyunu Yılan gibi yayılır (Aker, 1937, S.5,16)	Tasvirler tabiat içinde yayılan hayvanlar üzerine yapılır. Tavşan hem sevimli hem de korkak bir hayvandır. Yılan tam tersine sinsidir ve sokulğandır. Manide bir olumlu, bir olumsuz benzetme görülür. Rakip çaydan su içmiş ve su kenarına yayılmıştır. Tavşanın sıçraması hoş karşılanırken yılanla benzetilen, sürünen rakip sinsiliği ile yerilir. Tavşan ve yılanla istiare sanatı yapılır.
-3- Akmuara vardın mı Sularına daldın mı Akmuarın başında Altın bileziğini buldun mu (Avcı,155)	Dokunaklı sözle ta'iz sanatı yapılır. Ak çeşmeye varıp varmadığı, sorulurken, bir oğlanı seçtin mi demek istenir. Çeşmenin sularına dalmakla sevda işlerine dalıp dalmadığı ima edilir. Böylece tevriye sanatı yapılır. Çeşmenin başında altın bileziği bulmak sevdiği kişiyi bulmak anlamında sorulur. Altın bilezik ile de istiare sanatı yapılır.
-4- Dağlarda geyik misin Dallarda erik misin Bir selamın gelmiyor Hünkardan büyük müsün	Dördüncü ve beşinci maniler mektup manileri türünden olup haberleşme, Ulalı folklorcu Yusuf Ziya Demircioğlu ile teyzesi arasında gerçekleşir. Y.Z. Demircioğlu on yedi yıl memleketi Ula'ya gelmeyince teyzesi bir mektup yazar, maniyle sitemde bulunur. Dağlarla uzaklara gittiği, yüksek mevkilere geldiği ve akrabaları unuttuğu imâ edilir. Dallarda erik daha olgunlaşmamıştır, teyzesini aramayan kişinin de olgunlaşmadığı vurgulanır. Sonunda teyzesi, lafı dokundurur hünkâr mısın, neden büyüklerini sormuyorsun der. Soru sorularak istifham sanatı yapılır. Demircioğlu, teyzesinin söylediklerinin tersine bir durumla maniyle karşılık verir.
-5- Geyik desem dağım yok Erik desem dalım yok Büyük ancak Allah'tır Hünkârığa halim yok (Öziç, 50)	Dağı olmadığı yani yücelmediği, tutunacak dalı olmadığı ve hünkârlığı olamayacağı anlatır.

SONUÇ

Manilerdeki günlük yaşam, son derece doğal bir ortamdır. Manilerde günlük yaşamın hemen her alanından söz edilir. İnsanî haller, manilerde fazla süse gerek

duyulmadan anlatılır. İnsanlığın her hali manilerde görülebilir. Kişilerin birbirini beğenmesi, yermesi, âşık olması veya nefret etmesi, çaresizliği, alkışları veya kargışları, hüznü veya sevinci, iş ve meslek ortamları, öğütleri, övünmeleri, tehdit etmeleri veya tehdit edilmeleri, ümitleri gibi son derece insani hallerle karşılıksız. Bütün bunlar mani aracılığıyla paylaşılır. Paylaşılrken dil sanata dönüştürülür. Bu sanat, fantezilerin, ütopyaların değil, gerçek yaşamın kendisini yansıtır. Sevgili gerçek yaşamdan biridir. Mekân bir o kadar gerçekçidir. Etrafında gördüğü her ne ise manici onu dizelere taşır. İnsanın günlük yaşamının her hali ve halkın sade yaşamı düzelerde yerini bulur.

KAYNAK KİŞİLER

K-1- Alper, Hüseyin Orhan, Ula ilçesi 1934 doğumlu, emekli doktor, annesinden dinlemiş ve kaydetmiş.

K-2- Baykara, Mesude, Kötekli köyü 1955 doğumlu, ev hanımı, ilkokul mezunu.

K-3- Cicili, Nazigül, Turgut beldesi 1948 doğumlu, ev hanımı, ilkokul mezunu, Yeşilbağcılar beldesinde oturur.

K-4 Dudu Ana, Yeşilbağcılar beldesi 1929 doğumlu ev hanımı, ilkokul mezunu.

K-5- Ertuğrul, Meliha, Zeytinköy, 1963 doğumlu, ev hanımı, ilkokul mezunu.

K-6- İftar, Nazife, Çırpı köyü 1923 doğumlu, ev hanımı, ilkokul mezunu.

K-7 Karataş, Dudu, Karacahisar köyü /Milas 1921 doğumlu, ev hanımı, ilkokul mezunu.

K-8- Kaya, Memnune, Ekiztaş köyü /Milas 1940 doğumlu, ev hanımı, okur-yazar değil.

K-9- Mersin, Ali Rıza, Yeşilbağcılar beldesi /Yatağan1933 doğumlu, çiftçi, ilkokul mezunu.

KAYNAKLAR

Aker, Cavit (1961), “Muğla Manileri,” **Muğlada Halk** (Gazetesi) 2 Ağustos, 1941, sayı 1641, s.2.

_____, (1939) “Muğla Köylerinin Manileri,” **Halk Bilgisi Haberleri**, (Haziran) Sayı 92, 167-168.

_____, “Maniler,” **Muğla**, (Mart 1937), Sayı 1, s.11.

_____, “Maniler,” **Muğla**, (Mayıs 1937), Sayı 3, s.16.

_____, “Maniler,” **Muğla**, (Haziran 1937), Sayı 4, s.12.

_____, “Maniler,” **Muğla**, (Temmuz 1937), Sayı 5, s.16.

_____, “Maniler,” **Muğla**, (Ağustos 1937), Sayı 6, s.13.

_____, “Maniler,” **Muğla**, (Eylül 1937), Sayı 7, s.15.

_____, “Maniler,” **Muğla**, (Nisan 1938), Sayı 14, 16.

_____, “Maniler,” **Muğla**, (Mayıs 1938), Sayı 15, s.18.

ARTUN, Erman (1999), “Muğla Mani Söyleme Geleneğinde Mizah-Taşlama-Takılma, Osmanlının 700. Yılında Muğla Sempozyumu, 6-7- Mayıs 1999, Muğla (Yayımlanmamış Bildiriler).

_____, (2004), **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Kitapevi Yay., İstanbul.

AVCI, Bayram (1995), **Tarih-Doğa-Deniz Diyârı Dalaman**, Dalaman.

BELTAN, Meral ve Günür KARAAĞAÇ, **Karya’dan Carretta’ya Ortaca**, (Tarih ve yer yok).

Boratav, Pertev Naili (1992) **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, 6.bs., Gerçek Yay., İstanbul.

CANPOLAT, Hamit, (2003), Yeşilyurt Beldesi Folkloru, (Muğla Üniversitesi, Yayımlanmamış Bitirme Çalışması).

ÇELİK, Ali (2005), **Manilerimiz ve Trabzon Manileri**, Akçağ Yay., Ankara.

DEMİRCİOĞLU, Yusuf Ziya (1938), **Anadolu’da Eski Düğün ve Evlenme Âdetleri**, (Basım yeri yok).

DİLÇİN, Cem (1983), **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara.

DİRLİK, Ünal Şöhret, (2001), **Fethiye’de Söylenen Mâniler Folklor Araştırması**, Fethiye.

DURAL, Esengül, (2004), Kafaca Köyü’nün Halk Edebiyatı ve Folkloru, (Muğla Üniversitesi, Yayımlanmamış Bitirme Çalışması).

İbn Batuta, (1993), **İbn Batuta Seyahatnamesi’nden Seçmeler**, (hzl. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul.

İNCE, Muazzez, (1995), Muğla Yöresinin Mani ve Türküleri, (Çukurova Üniversitesi Yayımlanmamış Bitirme Çalışması).

GÖZAYDIN, Nevzat (1989), “Anonim Halk Edebiyatı Üzerine...” **Türk Dili Türk Şiiri Özel sayısı III (Halk Şiiri)**, TDK Yay., Sayı 445-450, 3-25.

GÜNDAY, Ahmet (1997), **Dünden Bugüne Fethiye**, İzmir.

KAYA, Doğan (1999), **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yay., Ankara.

Kilis’li Rıfat Bilge, (1996), **Mâniler**, (hzl. Atâ Çatıkkaş), MEB Yay., İstanbul.

Kıvrak, Ramazan (2000), **Fethiye’de Yörükler ve Karaçulha Araştırma**, Fethiye.

- ÖNAL, Mehmet Naci, (2004) “Dobruca/Romanya Türkleri’nin Manileri ve Mani İncelemeleri,” **Studii și Cercetări de Turkologie Contemporană**, (Coordinator Călin Felezeu) Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 169-206.
- ÖZİÇ, Nevin (2000), **Ula-Gökova-Akyaka Folkloru**, Samsun.
- OĞUZ, Tarcan (2004), **Yatağan’da Maniler Kervanı**, Muğla.